

EEN STADSPROFIEL VAN KAMPEN UIT 1672

door S. de Vries

Tijdens de oorlog van de Republiek tegen Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen viel in de zomer van 1672 ook Kampen in handen van de vijand. De Munsterse troepen die de stad in juni bezetten stonden echter onder het oppercommando van de Franse generaal de Luxembourg. Het ging de facto ook om een Franse bezetting, en de stedelijke commandant was een Fransman, zij het met een Italiaanse naam: Magoletti. Na de geslaagde operatie van stadhouder Willem III in de nazomer van 1673 — verovering van de Franse basis Bonn, gelegen in het territorium van de Keulse aartsbisschop — moesten de vijandelijke troepen de Republiek ontruimen; wat Kampen betreft gebeurde dat pas op 24 december. Alleen Maastricht, in juni 1673 door de Fransen veroverd, hield zijn bezetting tot de Vrede van Nijmegen (1678).

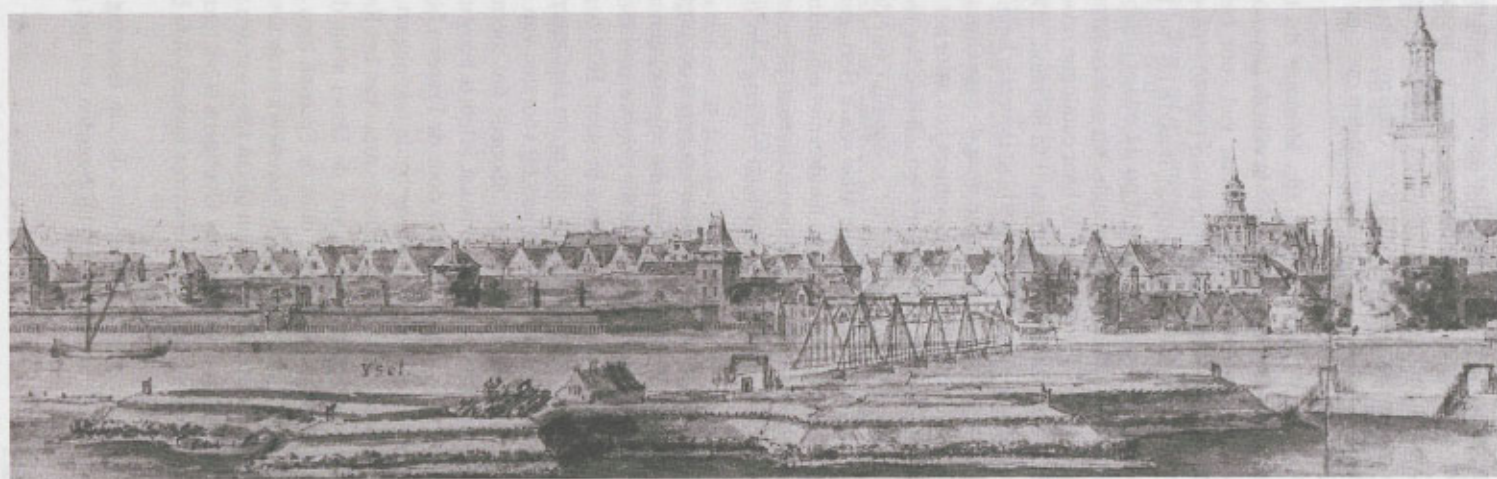
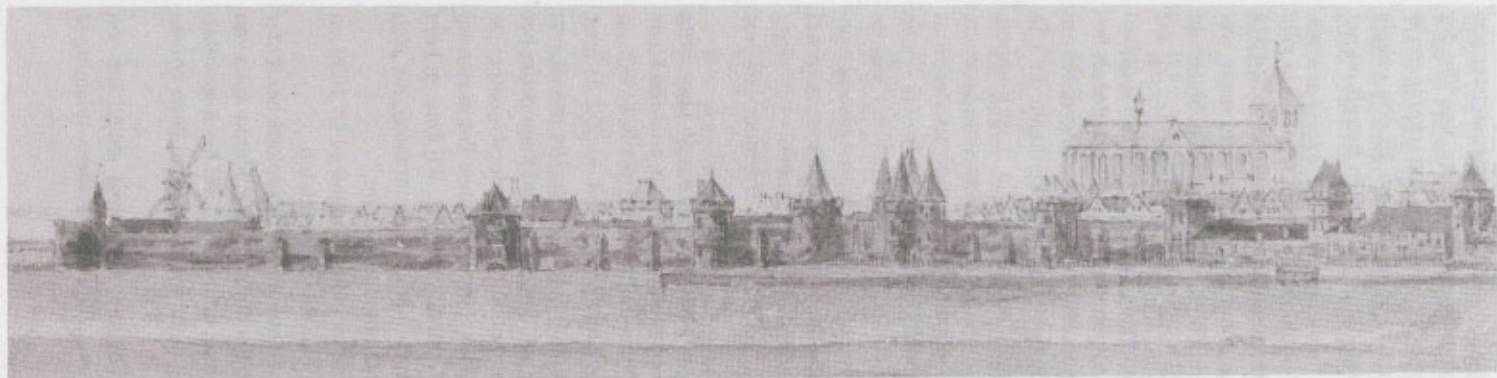
Lodewijk XIV hield ervan zijn overwinningen te vieren, zelfs wanneer die in een tamelijk efemere sfeer lagen, zoals in de Republiek; hij was nu eenmaal 'plus guerrier que conquérant'. Le Bruns allegorische plafondschilderingen in de Spiegelzaal te Versailles getuigen van 's konings grootheidswaan — schilderingen even voos en hol overigens als die waan zelf.

Hoe het zij, er dienden ter plekke tekeningen gemaakt te worden van de veroverde steden en vestingen, tekeningen die later in schilderijen verwerkt moesten worden en van die schilderijen zijn er nog heel wat over. Daarop hopen wij elders terug te komen. De tekenaar-schilder die belast was met de vervaardiging van die stadsgezichten, was Adam-Frans van der Meulen (1632-1690), geboortig uit Brussel. Hij had de aandacht van Lodewijks minister Colbert en van de hofschilder Le Brun getrokken en die haalden hem in 1664 naar Parijs, waar hij 'peintre des conquestes de Sa Majesté le Roy' werd. Ook leverde hij ontwerpen voor de gobelins die de diverse paleizen van de Zonnekoning moesten sieren.

Voor alle zekerheid: Van der Meulen was géén oorlogsverslaggever. Hij volgde het leger, hij vergezelde het niet. Behalve op de tekeningen van Maastricht komen er geen vernielde muren, stukgeschoten schansen of wat ook in zijn studies voor — 't is allemaal even netjes en rustig.¹

Zo heeft onze kunstenaar vele tientallen steden in tekening gebracht: in het toen nog Spaanse Noord-Frankrijk b.v. Atrecht, Cambray en Douai, in België — de toenmalige Spaanse Zuidelijke Nederlanden — b.v. Kortrijk, Oudenarde, Ath, Gent (een schitterend blad van ruim 2 m lengte!), in Franche-Comté Dôle en Salins en in de Elzas Straatsburg en Sélestat, om het bij die enkele voorbeelden te laten. Maar vooral in de Republiek heeft hij veel gewerkt, en waarom juist hier, weten wij niet. Ca. 25 plaatsen zijn door hem in beeld gebracht, sommige, zoals Naarden, wel driemaal. Het zijn tekeningen in rood krijt of in potlood met wat waterverf gehooagd, vaak van een zeer langgerekt formaat: Zutphen 21 x 149 cm, Utrecht 28 x 165 cm, Zaltbommel 34 x 130 cm, en bijna zonder uitzondering op aaneengeplakte vellen.

Deze studies hebben enkele eeuwen gesluimerd in de Manufacture des Gobelins te Parijs, waar slechts ingewijden van hun bestaan op de hoogte waren. Enkele jaren

geleden zijn de bladen echter gerestaureerd en gecatalogiseerd.² De samenstelster van de catalogus, Madame Laure C.-Starcky, kon aansluiten bij een 'Mémoire' van Van der Meulen zelf (ongedateerde aantekeningen)³ en bij een voorlopige lijst van tekeningen in de Gobelins, die in 1902 door Guiffrey was opgemaakt.⁴ Helaas nam zij ook enkele onjuistheden uit die inventarislijsten over, en één van die onjuistheden betreft nu net Kampen.⁵

Van der Meulen schrijft in zijn 'Mémoire' dat hij getekend heeft: onder no. 11 – la ville de Campen, en onder no. 13: la ville de Deventer. 's Hertogenbosch raakte in 1672-1673 niet in Franse handen en daar viel voor hem dus ook niets te tekenen, maar wél het nabijgelegen fort Crèvecoeur (no. 30). Toen nu Guiffrey zijn lijst van tekeningen van Van der Meulen samenstelde, maakte hij van Kampen een gezicht op Deventer, zij het met een vraagteken en blad no. 11 was er blijkbaar niet meer. Enkele jaren daarvóór had de kunsthistoricus Gerspach een andere tekening tot een gezicht op Den Bosch bestempeld.⁶ Toen nu Starcky haar catalogue raisonné maakte, was ik in de gelegenheid om met haar samen, drukproeven in de hand, alle Noordnederlandse tekeningen door te nemen. Meteen al bleek het blad Deventer helemaal geen Deventer te zijn, maar Kampen. Dit werd na mijn terugkeer, door de heer Grooten, archivaris van de Gemeente Kampen, bevestigd. Op het laatste moment kon, vóór het ter perse gaan van de catalogus, deze fout rechtgezet worden.⁷ Bleef het blad met het zogenaamde gezicht op Den Bosch – een onmogelijkheid. Dankzij de assistentie van de heren Van de Laar, beheerder van de Historisch-Topografische Atlas van 's Hertogenbosch en Grooten, kon vastgesteld worden dat wij hier te maken hadden met een ontbrekend stuk van het blad Kampen en wel met het zuidelijk gedeelte van de stad. De tekeningen sluiten exact aaneen – de vraag blijft slechts, of en zo ja waar, er nog een ontbrekend noordelijk fragment geweest is.

Beide stukken vormen tesamen een mooi profiel van Kampen.⁸ Wij zien de IJsselbrug met de vijf dubbele 'galgen', die wij ook kennen uit andere afbeeldingen, zoals de kaart van Blaeu uit ca. 1650. Van die brug werden door de Fransen bij hun vertrek twee vakken in brand gestoken, maar pas in maart 1674 begon men met het herstel. Achter de brug ontwaren wij de Vispoort, die er nu niet meer is en de Nieuwe Toren. Die draagt een koperen bol; sinds 1664 was hij voorzien van een kruis. Rechts van de Vispoort is het stadhuisorentje zichtbaar, alsmede het torentje van het Minderbroedersklooster. De Nieuwe Toren, daar weer naast, is iets te hoog uitgevallen. Vóór de Nieuwe Toren zien wij de Leeuwentoren, in 1673 door de Fransen bij hun vertrek verwoest. Wij kennen hem eigenlijk alleen maar uit de beide tekeningen van Anthonie (?) Beerstraaten, die zich bevinden in de Topografische Atlas van het Kamper Gemeente-Archief.⁹

Op de oostelijke oever van de IJssel staat de 'Oude Schans', aangelegd in 1589 en gedeeltelijk afgebroken door de Fransen toen zij in 1673 de stad verlieten.

Het zuidelijk blad toont de Bovenkerk en de Koornmarktspoort. De Bovenkerk heeft hier nog de korte spits; die zou pas in 1808 worden vervangen door de hoge, slanke spits van het tegenwoordige model. Overigens is het merkwaardig, dat Starcky wel heeft gewezen op de stilistische overeenkomst tussen beide bladen, maar dat zij daaraan geen consequenties heeft verbonden.¹⁰

Rest ons nog te vermelden, dat de tekening van Kampen niet heeft geleid tot een schilderij, zoals dat b.v. bij Naarden wel het geval was. Van der Meulens tekeningen

liggen ten grondslag aan zijn onvoltooide schilderij in het Rijksmuseum te Amsterdam, waarop Franse legereenheden voor de stad zijn afgebeeld.¹¹

Tenslotte nog een laatste opmerking, of liever een vraag: heeft Van der Meulen overal ter plaatse gewerkt, of heeft hij zich misschien hier en daar van bestaand materiaal bediend, zoals gravures van stadsprofielen? Ook dit is een probleem, waarop wij in een later stadium antwoord hopen te geven.

NOTEN

1. Een samenvattende studie over leven en werk van Van der Meulen ontbreekt. Een kort overzicht in het artikel van E. Wauters in de Belgische *Biographie Nationale*, Bruxelles 1897, dl. XIV, p. 668-682 en in de onder 2 genoemde catalogus, p. 19-37.
2. Paris, Mobilier National. *Dessins de Van der Meulen et de son atelier*, par Laure C-Starcky, Paris 1988 (Inventaire des collections publiques françaises: 33), 243 p., ill. ISBN 2-7118-2. 144-7. Verder aangeduid met S.
3. Mémoire des travaux de Van der Meulen, exécutés pour la roi ... ed. J.J. Guiffrey, in: *Nouvelles Archives de l'Art Français 1879*, p. 124-145.
4. J.J. Guiffrey — Dessins anciens de Frans van der Meulen et de ses élèves — Supplément, in: *Inventaire général des richesses d'art de la France*, Paris, Monuments civils, 1902, III, p. 173-179.
5. Zie: S. de Vries — Adam-Frans van der Meulen (1632-1690), hofschilder van Lodewijk XIV, in de Republiek: 1672-1673, in: *Jaarboek Monumentenzorg 1990*, Zwolle-Zeist, p. 134-147.
6. E. Gerspach — Les dessins de Van der Meulen aux Gobelins, in: *Gazette des Beaux-Arts*, août 1892, II, p. 138-144.
7. S. no. 66, p. 92.
8. S. 66: potlood en aquarel op twee aaneengelijmde bladen, 12,9 (en niet 21,9 zoals de catalogus geeft) x 36,9 cm. Links in de rivier: Ysel. Blad l. en r. vertikaal afgesneden. Met afb.; reprod. in kleur p. 12-13.
9. S. 87: potlood en aquarel, op één blad, 9,2 x 29,6 cm., als Bois-le-Duc, zie echter het Erratum op p. 44 onderaan. Blad aan de onderzijde afgesneden. Met afb.
9. IJsselkade met l. Vispoort vanuit het z.-o., ± 1665, 32,5 x 44,5 cm. In 't midden de Nieuwe Toren. *Topografische Atlas no. 108*. IJsselkade met Leeuwentoren vanuit 't n.-w. ± 1665. *Topografische Atlas no. 106*.
10. S. P. 106.
11. *Alle schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam ...* Amsterdam-Haarlem 1976, no. A 3960, p. 381, o/d, 52 x 93,5 cm.